

MICHAŁ MAKUCH

Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie, Polska

Jan Dlugosz University in Czestochowa, Poland

e-mail: m.makuch@ujd.edu.pl

<https://orcid.org/0000-0001-8110-5389>

## Galicyjskie ustawodawstwo rybackie z 1882 roku jako element rozwoju prawnej ochrony przyrody

### Wprowadzenie

W drugiej połowie XIX wieku ziemie zaboru austriackiego – dzięki przyznaniu Galicji autonomii – stały się przestrzenią, w której mogła się rozwijać myśl prawnicza, stanowiąca później podstawę prawoznawstwa w niepodległej Polsce. Wprowadzenie konstytucyjnego systemu ustrojowego w monarchii austriackiej zapoczątkowało procesy legislacyjne sprzyjające rozwojowi praw obywatelskich, swobodzie zrzeszania się oraz legalnemu i jawnemu organizowaniu się społeczności, w tym polskiej. Galicja, stanowiąca integralną część państwa austriackiego, miała status kraju koronnego, co stworzyło dogodne warunki do rozwoju życia społeczno-politycznego i prawnego. Monarchia austriacka wpisała się w szerszy kontekst ewolucji europejskich systemów prawnych, kładąc podwaliny pod standardy nowoczesnej państwowości oparte na wolności, równości i poszanowaniu prawa. Ostateczna forma ustrojowa autonomii galicyjskiej powstała dzięki modyfikacjom ustawodawczym wprowadzonym w państwie Habsburgów w latach 1861–1867<sup>1</sup>. Zmiany ustrojowe zostały zakończone 21 grudnia 1867 r., kiedy ogłoszono tzw. konstytucję grudniową, której rozwiązania

---

<sup>1</sup> Szerzej: A. Dziadzio, *Austria wobec Galicji i Czech w dobie przemian ustrojowych monarchii habsburskiej (1861–1871)*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1998, t. 50, z. 1, s. 83 i n.; idem, *Monarchia konstytucyjna w Austrii 1867–1914. Władza – obywatele – prawo*, Kraków 2002, s. 7–56; W. Witkowski, *Historia administracji w Polsce. 1764–1989*, Warszawa 2007, s. 202 i n.; M. Kallas, *Historia ustroju Polski*, Warszawa 2005, s. 235 i n.

normatywne zyskały moc obowiązującą 22 grudnia 1867 r.<sup>2</sup> Konstytucja grudniowa ustanowiła państwo o wyjątkowej strukturze ustrojowej i bardzo złożonym systemie. Monarchia austro-węgierska przyjęła wówczas model dualistyczny, łączący elementy centralistyczne i federalistyczne. Władza została podzielona między dwa odrębne organizmy państwowe – Austrię i Węgry. Ustroje poszczególnych części monarchii były częściowo niezależne, co wymagało szczególnej regulacji w zakresie kompetencji i reprezentacji. W 1867 r. nastąpiło narodowo-polityczne wyodrębnienie Galicji, a tym samym uzyskanie częściowej samodzielności administracyjnej i politycznej w ramach monarchii Habsburgów, co miało znaczący wpływ na rozwój instytucji polskich i kulturę narodową. Podstawy autonomii Galicji zostały ustanowione dyplomem październikowym z 1860 r., a następnie uszczegółowione w patencie lutowym z 1861 r. Akty te rozdzielały kompetencje ustawodawcze pomiędzy cesarza, dwuizbowy parlament (Radę Państwa) oraz sejmy krajów koronnych. Istotne znaczenie dla autonomii Galicji miał Statut krajowy z 16 lutego 1861 r., który przewidywał, że Królestwo Galicji i Lodomerii wraz z Wielkim Księstwem Krakowskim będzie reprezentowane w sprawach krajowych przez Sejm Krajowy we Lwowie<sup>3</sup>. Organ ten, wspierany przez Wydział Krajowy, wykonywał przysługujące Galicji prawa krajowe, przy czym jego kompetencje prawodawcze uległy rozszerzeniu po 1907 r. Sejm galicyjski w ramach ustawodawstwa krajowego uzyskał uprawnienia do tworzenia aktów prawnych w wielu obszarach. Szczególnie ważne były regulacje dotyczące „kultury krajowej”, obejmujące zagadnienia agrarno-leśne, ustrój rolny, kredyt rolny oraz stosunki pracy w rolnictwie. Ustawodawstwo sejmu krajowego w znaczący sposób uzupełniało ogólnopaństwowe regulacje prawne, tworząc lokalny porządek normatywny odpowiadający specyficznym potrzebom regionu. Zakres kompetencji prawodawczych Sejmu Krajowego obejmował również materię, którą współczesne systemy prawne klasyfikują jako element ochrony przyrody<sup>4</sup>. Wśród

<sup>2</sup> S. Starzyński, *Kodeks Prawa Politycznego, czyli austriackie ustawy konstytucyjne 1848–1903*, Lwów 1903, s. 283–284.

<sup>3</sup> S. Grodziski, *Sejm Krajowy Galicyjski 1861–1914*, Warszawa 1993; M. Małecki, *Wydział Krajowy Sejmu Galicyjskiego. Geneza, struktura i zakres kompetencji, następstwo prawne*, Kraków 2014; K. Grzybowski, *Galicja 1848–1914. Historia ustroju politycznego na tle historii ustroju Austrii*, Kraków–Wrocław–Warszawa 1959; S. Płaza, *Starostwa galicyjskie 1868–1918*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Prawnicze” 1982, z. 97; S. Kieniewicz, *Galicja w dobie autonomicznej*, Wrocław 1952; Z. Fras, *Galicja*, Wrocław 2003; S. Pijaj, *Między polskim patriotyzmem a habsburskim lojalizmem. Polacy wobec przemian ustrojowych monarchii habsburskiej (1866–1871)*, Kraków 2003.

<sup>4</sup> Rozumienie przyrody i jej ochrony zmieniało się wraz z rozwojem myśli ludzkiej. Każdy etap rozwoju tego pojęcia odzwierciedlał wiedzę o świecie w danej epoce. Ochrona przyrody w obecnym krajowym porządku normatywnym jest sytuowana w ramach szerszej koncepcji ochrony środowiska. W doktrynie prawo ochrony przyrody uznaje się za część składową prawa ochrony środowiska. Przyroda jest natomiast uznawana za jeden z zasobów środowiska. Ochrona przyrody jest w związku z tym traktowana jako część działań ochrony środowiska. Zgodnie z art. 1 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 1478) ochrona przyrody

zagadnień tych znajdowały się m.in. gospodarka leśna, użytkowanie pastwisk, ustrój agrarny, leśnictwo, myślistwo, ochrona zwierząt, zwalczanie szkodników polnych i leśnych, prawo wodne oraz rybołówstwo. Ostatni z wymienionych obszarów – rybołówstwo<sup>5</sup> – będzie stanowić przedmiot dalszej analizy.

W literaturze na temat genezy prawnej ochrony przyrody na ziemiach polskich szczególne miejsce zajmuje analiza galicyjskiego prawodawstwa konserwatorskiego, które uznawane jest za przykład nowoczesnego podejścia do ochrony środowiska naturalnego<sup>6</sup>. Wprowadzało ono elementy świadomego i zorganizowanego działania

---

jest realizowana poprzez ochronę przyrody żywej i nieożywionej oraz krajobrazu. Obowiązujące przepisy prawa nie definiują pojęcia „przyroda”. Termin ten należy rozumieć jako wszystko to, co otacza ludzi, a nie jest wynikiem pracy ludzkiej, m.in. ziemia, woda i powietrze, rośliny i zwierzęta. Ustawodawca w art. 2 ustawy stanowi, że ochrona przyrody polega na zachowaniu, zrównoważonym użytkowaniu oraz odnawianiu zasobów, tworów i składników przyrody. Można zatem przyjąć, że ochrona przyrody to zespół działań ukierunkowanych na zabezpieczenie integralności oraz optymalnej kondycji elementów przyrody ożywionej i nieożywionej, a także struktury krajobrazowej. Podstawowym celem ochrony przyrody jest zapewnienie trwałości funkcjonowania ekosystemów oraz procesów ekologicznych, jak również zachowanie bioróżnorodności zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju i obowiązującymi normami prawnymi.

<sup>5</sup> Pod pojęciem rybołówstwa należy rozumieć działalność w zakresie gospodarki rybackiej, której przedmiotem są organizmy wodne, przede wszystkim ryby. Z perspektywy zoologicznej ryby stanowią element fauny i integralną część ekosystemów wodnych, co wymaga uwzględnienia przepisów środowiskowych w procesie ich eksploatacji i ochrony. Zgodnie z aktualnym porządkiem normatywnym zarządzanie zasobami rybackimi powinno być prowadzone z poszanowaniem norm wynikających z ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 54), która ustanawia podstawowe zasady ochrony środowiska oraz precyzuje sposoby gospodarowania jego zasobami. Uwzględniając to, że ryby są zwierzętami, gospodarowanie nimi powinno odbywać się zgodnie z regulacjami ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt (t.j. Dz.U. z 2023 r., poz. 1580), określającej standardy ich traktowania oraz zakres ochrony. Ryby, jako istotny element bioróżnorodności, mogą posiadać szczególną wartość przyrodniczą, co ma istotne znaczenie w kontekście ich występowania na obszarach podlegających ochronie prawnej, takich jak parki narodowe czy rezerваты przyrody. Z tego względu przy wykładni przepisów ustawy z dnia 18 kwietnia 1985 r. o rybactwie śródlądowym (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 883) należy uwzględniać regulacje wynikające z ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t.j. Dz.U. z 2024, poz. 1478), która określa zasady ochrony najcenniejszych zasobów naturalnych. Ponadto ryby bytują w środowisku wodnym, którego jakość oraz sposób gospodarowania nim mają bezpośredni wpływ na ich populacje i warunki życia. Prowadzenie gospodarki rybackiej powinno więc uwzględniać postanowienia ustawy z dnia 20 lipca 2017 r. – Prawo wodne (t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 1087, 1089, 1473), określające zasady zarządzania zasobami wodnymi, których elementem jest również gospodarka rybacka. Implementacja działań w zakresie rybołówstwa musi zatem pozostawać w zgodzie z kompleksowym systemem regulacji prawnych dotyczących ochrony środowiska, ochrony zwierząt, ochrony przyrody oraz zarządzania gospodarką wodną.

<sup>6</sup> Szerzej: K. Gruszecki, *Ustawa o ochronie przyrody. Komentarz*, Kraków 2005; J. Ciechanowicz-McLean, *Polskie prawo ochrony przyrody*, Warszawa 2006; D. Malec, J. Malec, *Początki polskiego ustawodawstwa ochrony przyrody. Wybrane zagadnienia* [w:] I. Skrzydło-Niżnik (red.), *Instytucje współczesnego prawa administracyjnego. Księga jubileuszowa Prof. zw. dra hab. Józefa Filipka*, Kraków 2001, s. 435; W. Szafer, *Z dziejów ochrony przyrody* [w:] W. Szafer (red.), *Skarby przyrody i ich ochrona*, War-

na rzecz zachowania różnorodności biologicznej, wykraczając poza czysto użyteczne względy. Szczególną uwagę poświęcono regulacjom dotyczącym ochrony zwierząt tatrzańskich, takich jak kozica czy świstak, które już w XIX wieku uznane zostały za zagrożone wyginięciem. Najważniejszym aktem prawnym była uchwalona przez sejm galicyjski ustawa z dnia 5 października 1868 r. zakazująca działań zmierzających do redukcji populacji tych zwierząt. Ustawa, która weszła w życie 19 lipca 1869 r., stanowiła jeden z pierwszych tego rodzaju aktów prawnych w Europie, a jej wpływ jest widoczny we współczesnych systemach ochrony przyrody, w tym w konwencjach międzynarodowych<sup>7</sup>. Ważnym elementem galicyjskiego prawodawstwa była również ustawa z dnia 21 grudnia 1874 r. dotycząca ochrony zwierząt pożytecznych dla uprawy ziemi, która stanowiła pierwszy przykład integracji ochrony przyrody z działalnością gospodarczą człowieka<sup>8</sup>.

Celem badań dotyczących galicyjskiego prawodawstwa rybackiego z 1882 r. była identyfikacja i analiza rozwiązań normatywnych w zakresie ochrony przyrody, zwłaszcza w odniesieniu do regulacji związanych z ochroną rybostanu i środowiska wodnego. Analiza miała na celu wykazanie, w jaki sposób przepisy te odzwierciedlały ówczesne próby kształtowania instrumentów prawnych służących ochronie przyrody, a także czy miały one wpływ na przygotowanie późniejszych rozwiązań normatywnych. Główne pytanie badawcze dotyczyło tego, czy mimo swojej tym-

---

szawa 1932; W. Radecki, *Zarys dziejów prawnej ochrony przyrody i środowiska w Polsce*, Kraków 1990; J. Babicz, W. Grębecka, Z. Wójcik, *Studia z dziejów ochrony przyrody w Polsce*, Wrocław 1985; A. Wodniczko, *Ochrona przyrody jako nauka i jej potrzeby*, „Chrońmy Przyrodę Ojczyzn” 1946, nr 1–2; W. Radecki, *Prawna ochrona przyrody a Natura 2000, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo*, Warszawa 2014; J. Sommer (red.), *Prawne formy ochrony przyrody*, Warszawa 1990; K.Z. Gottwald, *Najstarsze ustawy ochronne w dawnej Polsce*, „Ochrona Przyrody. Organ Państwowej Komisji Ochrony Przyrody” 1922, r. 3, s. 17; J. Boć, K. Nowacki, E. Samborska-Boć, *Ochrona środowiska*, Wrocław 2002; A. Lipiński, *Prawne podstawy ochrony środowiska*, Warszawa 2000; E. Symonides, *Ochrona przyrody*, Warszawa 2014; A. Wodniczko, *Z dziejów ochrony przyrody* [w:] W. Szafer (red.), *Skarby przyrody i ich ochrona: wiadomości z dziedziny ochrony przyrody*, Warszawa 1932; P. Korzeniowski, *Zasady prawne ochrony środowiska*, Łódź 2010; D. Bek, *Ochrona kozic i świstaków w Tatrach*, „Przegląd Zakopiański” 1899, nr 11.

<sup>7</sup> Przykładowo: 1) konwencja o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem – CITES (The Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora), sporządzona 3.03.1973 r., weszła w życie 1.07.1975 r. Polska ratyfikowała przystąpienie do konwencji 12.12.1989 r. Oficjalnie weszła w życie 12.03.1990 r., a w Dzienniku Ustaw została opublikowana 4.04.1991 r. (Dz.U. Nr 27, poz. 112 i 113; poprawki do polskiego przekładu konwencji zostały ogłoszone w Dz.U. z 2000 r., Nr 66, poz. 802); 2) konwencja berneńska – konwencja o ochronie gatunków dzikiej flory i fauny europejskiej oraz siedlisk przyrodniczych, podpisana w Brnie w Szwajcarii z 19.09.1979 r. Polska ratyfikowała przystąpienie do konwencji 24.03.1995 r. W Dzienniku Ustaw została opublikowana 25.05.1996 r. (Dz.U. Nr 58, poz. 263), weszła w życie 1.01.1996 r.; 3) dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory (Dz.U. L 206 z 22.7.1992, s. 7).

<sup>8</sup> Dziennik Ustaw i Rozporządzeń dla Królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim 1875, część III, Nr 101.

czasowości galicyjskie ustawodawstwo ochronne mogło wpłynąć na rozwój świadomości prawnej i normatywnego podejścia do ochrony środowiska przyrodniczego. Przytoczone wyżej akty normatywne, choć niewątpliwie istotne, są w znacznej mierze pomijane w historycznoprawnej analizie regulacji dotyczących ochrony przyrody na ziemiach polskich<sup>9</sup>. Nie przeprowadzono dotąd pogłębionych badań nad ich genezą, treścią ani oddziaływaniem na rozwój prawodawstwa dotyczącego ochrony zasobów wodnych i rybactwa<sup>10</sup>. Brak szczegółowych analiz tych aktów prawnych wydaje się istotnym niedostatkiem, zwłaszcza w kontekście przedstawiania rozwoju i podstaw prawnych ochrony przyrody oraz regulacji dotyczących zrównoważonego użytkowania zasobów naturalnych w XIX-wiecznym prawodawstwie. W związku z tym ustawa i wydany do niej akt wykonawczy zasługują na dogłębną analizę zarówno w aspekcie normatywnym, jak i historycznym. Pomoże to w lepszym zrozumieniu ich znaczenia jako elementu procesu formowania się systemu ochrony przyrody w Galicji oraz jej wpływu na późniejsze regulacje dotyczące ochrony i gospodarowania wodami śródlądowymi. W związku z tym zasadne jest dokonanie analizy historycznoprawnej z uwzględnieniem kontekstu społeczno-gospodarczego, w jakim akty te funkcjonowały. Uwaga zostanie zwrócona zwłaszcza na znaczenie tych aktów normatywnych w historii prawa ochrony przyrody i gospodarowania zasobami wodnymi z uwzględnieniem wyzwań związanych z intensyfikacją działalności rybackiej. Rozważania dotyczące tego prawodawstwa będą stanowiły wkład we współczesne badania nad historią prawa ochrony przyrody oraz ewolucją regulacji dotyczących rybactwa i gospodarki wodnej. Decyzja o podjęciu takich badań wynika również z chęci uzupełnienia i poszerzenia aktualnego stanu wiedzy w zakresie historycznym odnoszącego się do regulacji środowiskowych i ich wpływu na współczesne standardy prawne w tej dziedzinie.

<sup>9</sup> Do problematyki tej jedynie sygnalizacyjnie odnieśli się D. Malec, J. Malec (*Początki polskiego ustawodawstwa ochrony przyrody...*, s. 437), podając jednak błędny rok uchwalenia analizowanej ustawy jako 1881 zamiast 1882.

<sup>10</sup> Należy jednak zwrócić uwagę, że tematyka rybołówstwa galicyjskiego oraz stanu sieci wodnej Galicji stanowiła przedmiot opracowań książkowych wydawanych pod koniec XIX wieku. Szerzej: M. Nowicki, *Ryby i wody Galicji pod względem rybactwa krajowego*, Kraków 1880; idem, *O stanie stosunków rybackich i prawnych w Galicji*, Kraków 1885. Istotnym osiągnięciem w dotychczasowych badaniach nad rybołówstwem ziem polskich jest opracowanie Z. Kłodnickiego *Tradycyjne rybołówstwo śródlądowe w Polsce* (Wrocław 1992). W kontekście rybołówstwa zasadne jest również uwzględnienie opracowań dotyczących galicyjskiej gospodarki oraz rolnictwa, gdyż publikacje te w pewnym zakresie odnoszą się do zagadnień związanych z eksploatacją zasobów wodnych oraz regulacji prawnych dotyczących tego sektora. Zgłębiając literaturę, warto też zwrócić uwagę na prace analizujące miejsce rybołówstwa w strukturze gospodarczej Galicji. Szerzej: K. Zamorski, *Informator statystyczny do dziejów społeczno-gospodarczych Galicji. Ludność Galicji w latach 1857–1910*, Kraków–Warszawa 1989; P. Franaszek, *Rozwój gospodarczy Galicji na przełomie wieków XIX i XX [w:] Polacy i świat, kultura i zmiana. Studia historyczne i antropologiczne ofiarowane Profesor Halinie Florkowskiej-Frančić*, zebrali J. Lencznarowicz, J. Pezda, A.A. Zięba, Kraków 2016, s. 187–188.

W opracowaniu zastosowano metody badawcze adekwatne do charakteru analizy historycznoprawnej. Wykorzystano metodę dogmatycznoprawną, umożliwiającą szczegółową interpretację tekstu aktów prawnych z 1882 r. oraz identyfikację ich normatywnego znaczenia w systemie prawnym Galicji. Jednocześnie posłużono się metodą historyczną, pozwalającą na umiejscowienie analizowanych aktów prawnych w kontekście ówczesnych uwarunkowań społecznych, gospodarczych i politycznych, co przyczyniło się do lepszego zrozumienia motywów i celów przyświecających ustawodawcy. Integracja tych dwóch metod umożliwiła wyciągnięcie wniosków dotyczących nie tylko konstrukcji i treści przepisów, ale także ich znaczenia dla rozwoju późniejszych koncepcji ochrony przyrody w prawodawstwie.

## **1. Kształtowanie podstaw prawnych gospodarki rybackiej w Galicji: geneza, cele i zakres regulacji**

Dotychczasowe piśmiennictwo w dziedzinie prawa ochrony przyrody czy historii prawa rzadko podejmowało, jedynie w sposób ogólnikowy, problematykę galicyjskiego prawodawstwa dotyczącego rybołówstwa, które zostało ustanowione przez władze krajowe w latach 80. XIX wieku<sup>11</sup>. Analiza ówczesnych aktów prawnych ujawnia, że zasadniczym celem działań legislacyjnych w omawianym okresie nie była bezpośrednia ochrona przyrody, lecz stworzenie podstaw do jednolitego i racjonalnego zarządzania gospodarką rybacką na wodach śródlądowych. Wynikiem prowadzonych prac legislacyjnych były spójne i nowoczesne rozwiązania normatywne, które skutecznie zastąpiły wcześniejsze, fragmentaryczne regulacje. Nowe akty prawne wprowadziły kompleksowe zasady dotyczące rybołówstwa, obejmujące zarówno kwestie eksploatacji zasobów wodnych, jak i zapewnienia zrównoważonego wykorzystania rybnych zasobów naturalnych. Choć ochrona przyrody nie była samodzielnym ani nadrzędnym celem w procesie legislacyjnym, stała się jednym z elementów uwzględnianych przy formułowaniu zasad gospodarki rybackiej. Normy prawne odnoszące się do kwestii ochrony gatunkowej, regulacji okresów połowowych czy ochrony środowiska wodnego były włączone w ramy regulacji rybackich jako narzędzia wspierające realizację podstawowego celu, jakim było uregulowanie i modernizacja praktyk rybołwów. Pierwszym aktem w analizowanej materii mającym moc obowiązującą była galicyjska ustawa z dnia

---

<sup>11</sup> Problematyka ta jest jedynie wzmiankowana w literaturze prezentującej genezę prawnej ochrony przyrody. Tak m.in. D. Malec, J. Malec, *Początki polskiego ustawodawstwa ochrony przyrody...*, s. 435–443; W. Brzeziński, *Ochrona prawna biologicznego środowiska człowieka*, Warszawa 1971, s. 16; A. Wodiczko, *Na straży przyrody*, Kraków 1948, s. 5; W. Radecki, D. Danecka, *Ustawa o ochronie przyrody. Komentarz*, Warszawa 2018, s. 19–21; W. Szafer (red.), *Ochrona przyrody i jej zasobów*, t. I, Kraków 1965, s. 53 i n.; W. Radecki, *Prawo o rybactwie śródlądowym. Komentarz*, Wrocław 1994, s. 13; K. Gruszecki, *Rybactwo śródlądowe. Komentarz*, Warszawa 2020, s. 14–16.



19 listopada 1882 r.<sup>12</sup> o niektórych środkach ku podniesieniu rybactwa na wodach śródkrajowych. Towarzystwo jej rozporządzenie c.k. Namiestnika z dnia 28 czerwca 1882 r.<sup>13</sup> wprowadzające ustawę krajową dla Galicji z dnia 19 listopada 1882 r. dotyczącą niektórych środków ku podniesieniu rybactwa na wodach śródkrajowych. Prawodawstwo to obowiązywało do 1890 r., kiedy weszła w życie galicyjska ustawa o rybołówstwie z 31 października 1887 r.<sup>14</sup> będąca pierwszą w Galicji kompleksową ustawą rybacką.

Ustawa z 1882 r. została przyjęta głównie z inicjatywy Krajowego Towarzystwa Rybackiego w Krakowie, któremu przewodniczył Maksymilian Siła Nowicki<sup>15</sup>, profesor zoologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, przy współpracy m.in. z prawnikami galicyjskimi Józefem Wawel-Louisem, Michałem Bobrzyńskim, Fryderykiem Zollem starszym, Kajetanem Orleckim i Szymonem Syrskim<sup>16</sup>. Działania zmierzające do uchwalenia ustawy uzasadniano faktem, że Towarzystwo Rybackie od dłuższego czasu podejmowało intensywne działania na rzecz zarybienia rzek, potoków i stawów położonych w granicach Galicji. Brak przyjęcia przez Sejm Krajowy odpowiednich regulacji ochronnych skutkowałby faktycznym udaremnieniem podejmowanych wysiłków wskutek niekontrolowanego i nieuregulowanego prawnie połowu ryb.

Uchwalenie ustawy z 1882 r., poza zabiegami ze strony Towarzystwa Rybackiego, motywowanymi przede wszystkim przesłankami ochronnymi, było podyktowane koniecznością wypełnienia luki legislacyjnej w tym zakresie<sup>17</sup>. Problematyka rybołówstwa w Galicji przez długi czas pozostawała poza obszarem skutecznej ochrony prawnej. Spowodowane to było wieloletnim brakiem regulacji normatywnej w tej dziedzinie, utrzymującym się jeszcze od czasu I rozbioru Rzeczypospolitej<sup>18</sup>. Zagadnienie rybołówstwa było przedmiotem rozwiązań legislacyjnych obowiązujących

---

<sup>12</sup> Ustawa z dnia 19 listopada 1882 r. o niektórych środkach ku podniesieniu rybactwa na wodach śródkrajowych (Dz.U. Kraj. z 1883 r., Nr 57).

<sup>13</sup> Rozporządzenie z dnia 28 czerwca 1882 r. przeprowadzające ustawę krajową dla Galicji z dnia 19 listopada 1882 r. dotyczącą niektórych środków ku podniesieniu rybactwa na wodach śródkrajowych (Dz.U. Kraj. z 1883 r., Nr 58).

<sup>14</sup> Ustawa z dnia 31 października 1887 r. o rybołówstwie (Dz.U. Kraj. z 1890 r., Nr 37).

<sup>15</sup> B. Gustawicz, *Maksymilian Siła Nowicki. 9 października 1826 – 30 października 1890*, „Opiekun Zwierząt Domowych i Pożytecznych” 1890, nr 10, s. 159.

<sup>16</sup> J. Rozwadowski, *Pamiętnik 25-letniej działalności Krajowego Towarzystwa Rybackiego w Krakowie*, „Okólnik Rybacki” 1904, nr 72, s. 222.

<sup>17</sup> Uwarunkowania oraz proces legislacyjny prowadzący do uchwalenia ustawy z 1882 r. stanowią wieloaspektową problematykę o charakterze historycznoprawnym, wymagającą egzegezy bogatego materiału źródłowego. Analiza tych kwestii obejmuje zarówno kontekst polityczno-społeczny i gospodarczy epoki, jak i szczegółowe badanie procesu stanowienia prawa, uwzględniające inicjatywy legislacyjne, debaty parlamentarno-rządowe oraz ówczesną wykładnię prawną.

<sup>18</sup> Zagadnienia związane z rybołówstwem w Galicji były do lat 80. XIX wieku oparte na konstrukcjach i rozwiązaniach dawnego prawa polskiego.

w monarchii Habsburgów<sup>19</sup>, nie zostało jednak rozciągnięte na dawne ziemie polskie. Stan prawny dotyczący rybołówstwa utrzymywał się w Galicji w niezmienionej formie aż do lat 70. XIX wieku. Wynikało to z faktu, że ogólnopaństwowy Kodeks cywilny austriacki z 1811 r. (*Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch* – ABGB) nie zawierał szczegółowych regulacji odnoszących się do kwestii rybołówstwa. W konsekwencji w zakresie normatywnym obowiązywał wcześniejszy stan prawny, oparty na lokalnych zwyczajach i prawodawstwie przedrozbiorowym. Dodatkowo, mimo że w innych częściach monarchii habsburskiej obowiązywały akty prawne regulujące zagadnienia rybołówcze w ramach tzw. ustaw politycznych (*Polizeigesetze*), na terytorium Galicji nie zostały one wprowadzone<sup>20</sup>. Dopiero w drugiej połowie XIX wieku podjęto działania mające na celu unifikację i modernizację przepisów dotyczących eksploatacji zasobów wodnych, co wpisywało się w ogólne tendencje harmonizacyjne w prawodawstwie monarchii austro-węgierskiej. W latach 70. XIX wieku władze austriackie podjęły działania w kierunku kompleksowego uregulowania

---

<sup>19</sup> W monarchii Habsburgów, w tym na terenach austriackiej części Cesarstwa, kwestie związane z rybołówstwem regulowane były nie tylko przez prawo cywilne, ale także ustawodawstwo polityczne. Były to akty prawne, które odnosiły się do szeroko rozumianej administracji publicznej, porządku publicznego i zarządzania zasobami naturalnymi. Ich celem było uregulowanie sposobu korzystania z dóbr wspólnych, takich jak wody publiczne, oraz ochrona interesu publicznego i gospodarki państwowej. Prawo rybołówcze opierało się na wcześniejszych przepisach prawa zwyczajowego oraz prawa feudalnego, które nadawało właścicielom ziemskim i klasztorom szerokie uprawnienia do eksploatacji wód śródlądowych. W XVIII wieku, w duchu reform kameralizmu, monarchia zaczęła wprowadzać bardziej szczegółowe regulacje dotyczące gospodarki wodnej, w tym rybołówstwa. Przykładem takich regulacji był patent cesarski z 1763 r., wydany przez Marię Teresę, który wprowadzał zasady ochrony ryb i określał kary za kłusownictwo. Patent o rybołówstwie z 1771 r., a także rozporządzenie Nadwornej Rady Wojennej z 1824 r., opublikowane w zbiorze ustaw wojskowych z 1843 r. (t. 7, s. 47), określające, iż działalność rybacka na obszarach morskich jest zastrzeżona wyłącznie dla ludności nadbrzeżnej w promieniu jednej mili morskiej od linii brzegowej, nie znalazły zastosowania na terytorium Galicji. W XIX wieku przepisy te zostały dodatkowo rozwiniete i skodyfikowane w ramach ogólnego ustawodawstwa administracyjnego.

<sup>20</sup> Rybołówstwo w XIX wieku było przedmiotem rozważań naukowych w literaturze austriackiej. Zob. C. Krafft, *Die neuesten Erhebungen über die Zustände der Fischerei in den im Reichsrathe vertretenen Königreichen und Ländern und an den oesterreichisch-ungarischen Meeresküsten*, Wien 1874; C. Peyrer, *Fischereibetrieb und Fischereirecht in Österreich*, Wien 1874; J. Freiherr von Anders, *Das Jagd- und Fischereirecht: ein civilistischer Beitrag zur Theorie der ausschließlichen Aneignungsrechte des österreichischen Rechtes mit besonderer Beziehung auf das deutsche Recht*, Innsbruck 1884; J. Jegierek, *Handbuch enthaltend die Gesetze, dann Erkenntnisse und Erlässe der obersten Instanzen und des k.k. Verwaltungsgerichtshofes betreffen die Jagdbarkeit den hierauf Bezug habenden Vogelfang, das Jagdaufsichtspersonale, die Wildschäden und Process- (Commissionsund Vertretungs-) Kosten dann das Fischereirecht in Österreich*, Wien 1885; A. Freiherr von Rinaldini, *Einige Bemerkungen über die juristische Natur des Fischereirechts*, „Mitteilungen” 1888, r. VIII, nr 26, s. 2–15; L. Wittmack, *Beiträge zur Fischerei des Deutschen Reichs sowie eines Theiles von Oesterreich-Ungarn und der Schweiz*, Berlin 1875.



kwestii rybołówstwa<sup>21</sup>. W 1874 r. przedstawiono projekt ustawy rybackiej Radzie Państwa, która powołując się na zasadę, iż rybołówstwo należy do domeny prawa prywatnego, zastrzegła sobie kompetencję ustawodawczą w tej materii. Jednakże w 1879 r. projekt ten został wycofany, a minister rolnictwa 26 lipca 1879 r. wydał okólnik skierowany do władz krajowych<sup>22</sup>. Dokument ten zawierał szczegółowy katalog pytań dotyczących regulacji prawa połowu ryb.

Zarówno władze państwowe, jak i organy autonomiczne Galicji w latach 70. XIX wieku podjęły działania w celu wprowadzenia regulacji dotyczących rybołówstwa. Inicjatywy te znalazły wyraz w formie projektów przygotowanych ustaw, które zakończyły stan legislacyjnej bierności. Po raz pierwszy zagadnienie uregulowania stosunków rybackich w Galicji stało się przedmiotem działalności Sejmu Galicyjskiego w 1878 r., kiedy Wydział Krajowy otrzymał wniosek posła Feliksa Pławickiego o konieczne opracowanie i przedłożenie projektu ustawy o rybołówstwie<sup>23</sup>. Prace legislacyjne nad tym aktem normatywnym były kontynuowane w kolejnych latach. Namiestnik Galicji 5 lipca 1880 r. przedłożył Sejmowi Krajowemu rządowy projekt ustawy w tym zakresie<sup>24</sup> (uchwalonej w 1881 r. pt. „względem niektórych środków ku podniesieniu rybołówstwa”), polecając równocześnie Wydziałowi Krajowemu przygotowanie projektu ogólnej ustawy rybackiej. Projekt z 1881 r. z założenia miał charakter prowizoryczny i tymczasowy, mający normować kwestie rybołówstwa do czasu przyjęcia kompleksowego rozwiązania legislacyjnego. Nie zyskał jednak mocy obowiązującej. Bazując na jego treści, opracowano ustawę krajową z dnia 19 listopada 1882 r., która zyskała moc obowiązującą. Akt ten nie regulował jednak całokształtu zagadnień dotyczących rybołówstwa, lecz skupiał się na rozwiązaniach mających za przedmiot rozwój i podniesienie tej dziedziny gospodarki. Jego celem była ochrona

---

<sup>21</sup> W kontekście nowatorskiego podejścia do legislacji w zakresie rybołówstwa warto wskazać przykłady europejskich regulacji prawnych, które stanowiły fundament rozwoju prawa rybackiego, takie jak pruska ustawa o rybołówstwie z dnia 30 maja 1874 r., będąca jedną z pierwszych prób wprowadzenia szczegółowych regulacji dotyczących ochrony zasobów rybnych oraz zarządzania działalnością rybacką w sposób systemowy, a także rozwiązania przyjęte w ramach legislacji saskiej, stanowiące istotny element kształtowania norm prawnych w tej dziedzinie na terenie Niemiec. Ustawodawstwo saskie, podobnie jak pruskie, dążyło do regulacji rybołówstwa w taki sposób, aby zapewnić równowagę między rozwojem gospodarki rybackiej a ochroną zasobów naturalnych. Należy też uwzględnić prawo francuskie, które odgrywało istotną rolę w procesie kodyfikacji zasad dotyczących rybołówstwa w XIX wieku. Francuska regulacja prawna miała na celu nie tylko ochronę ryb i ich siedlisk, ale także zapewnienie standardów bezpieczeństwa osobom pracującym w tym zawodzie.

<sup>22</sup> Circularerlass des k. k. Ackerbauministenum an sammtliche Liinderstellen vom 26 Juli 1879, L. 6759.

<sup>23</sup> E. Zając, *Prawo rybackie w Małopolsce*, „Gazeta Administracji i Policji Państwowej” 1928, nr 11, s. 966.

<sup>24</sup> *Listy ze Sejmu (Projekt rządowy o rybołówstwie. Wniosek p. Tyszkowskiego)*, „Przegląd Sądowy i Administracyjny” 1880, nr 28, s. 229.

istniejących zasobów rybnych, zapewnienie ich równomiernego wykorzystania oraz zapobieganie nadmiernej eksploatacji ekosystemów wodnych, co miało donieść znaczenie dla kształtowania systemu prawnego związanego z gospodarką wodną. Uchwalone przepisy nie odnosiły się jednak do praw własności ani uprawnień do połowów rybackich, ale zawierały przede wszystkim regulacje mające na celu ochronę zasobów rybnych. Ustanawiały okresy ochronne oraz ograniczenia dotyczące metod połowu, co miało zmniejszyć nadużycia i nadmierną eksploatację zasobów wodnych. Choć samą ustawę można uznać za prowizoryczną i tymczasową<sup>25</sup>, to stanowiła ona istotny krok naprzód w kierunku bardziej zrównoważonego zarządzania zasobami naturalnymi. Mimo swej niedoskonałości była wyrazem dążenia do wprowadzenia mechanizmów ochronnych i stała się podstawą dalszych działań legislacyjnych w tym obszarze<sup>26</sup>.

## 2. Prawna ochrona ryb i gospodarki rybackiej w kontekście zachowania zasobów przyrodniczych

Przedmiotem materii ochronnej w analizowanym prawodawstwie były ryby. Wprowadzone prawa zobowiązywały galicyjskie władze krajowe<sup>27</sup> do ustanowienia i ogłoszenia szczegółowych ram czasowych ochrony dla „cenniejszych” gatunków ryb z uwzględnieniem okresów ich tarła<sup>28</sup>. Pod użytym przez prawodawcę określeniem „cenne” należało rozumieć gatunki cechujące się szczególną wartością gospodarczo-społeczną lub przyrodniczą, które występowały w wodach podlegających jurysdykcji krajowej. Przyjęta konstrukcja tego przepisu pozwala stwierdzić, że ówczesny prawodawca był świadomy etapów, które uznawane są za nierzeczne w zakresie biologicznego uwarunkowania cyklu życiowego ryb (takich jak proces reprodukcji i utrzymanie populacji)<sup>29</sup>. Wskazane w ustawie działania normatywne

<sup>25</sup> C.k. komisarz rządowy F. Zaleski w przemówieniu w Sejmie galicyjskim 27 września 1882 r. stwierdził: „projekt dzisiejszy jest niejako projektem prowizorycznym mającym na celu zaprowadzenie najpilniejszych przepisów co do ochrony ryb, zanim powszechna ustawa rybacka przyjdzie do skutku”. Zob. *Stenograficzne sprawozdania z piątej sesji czwartego periodu galicyjskiego Sejmu Krajowego, Królestwa Galicji i Lodomerji wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskim w roku 1882*, 13 posiedzenie z dnia 27 września 1882, s. 282.

<sup>26</sup> Z. Fiszer, *Rybactwo na Powszechnej Wystawie Krajowej we Lwowie w roku 1894*, Lwów 1896, s. 62–63.

<sup>27</sup> W sytuacji, gdyby ustanowiona ochrona odnosiła się do wód, które wykroczały poza granice terytorialne Królestwa Galicji i Lodomerji, wskazane uprawnienie przechodziło na c.k. ministra rolnictwa, posiadającego ogólnokrajową kompetencję w zakresie zarządzania zasobami naturalnymi, który został uprawniony do wydawania aktów prawnych dotyczących połowu ryb w takich wodach.

<sup>28</sup> § 1 ustawy z dnia 19 listopada 1882 r.

<sup>29</sup> Połowy ryb w czasie tarła zostały zabronione wcześniej, bo już w 1874 r., na mocy wydanego w tym zakresie okólnika c.k. Namiestnika Galicji. Zob. M. Nowicki, *Ochrona rybom, odbitka z „Lowca”*, Lwów 1880, s. 4–5.

powinny określać optymalne okresy ochronne. Bez wątpienia taka treść regulacji nie tylko dawała możliwość zachowania cennych zasobów naturalnych, lecz stanowiła również wyraz odpowiedzialnego zarządzania środowiskiem naturalnym, zgodnego z zasadą określaną w dzisiejszym prawodawstwie jako zrównoważony rozwój.

W przepisach wykonawczych do ustawy ustalono okresy ochronne, które miały na celu zapewnienie odpowiednich warunków do reprodukcji ryb i utrzymania ich stabilnych populacji. Rozporządzeniem z 1882 r. dla wymienionych poniżej gatunków ryb oznaczono ze względu na pory ich tarła następujące coroczne czasy ochrony<sup>30</sup>: boleń – od 1 marca do 31 maja, brzana – od 16 maja do 15 lipca, cyrta – od 1 kwietnia do 30 czerwca, czop – od 1 kwietnia do 30 czerwca, kleń – od 16 maja do 15 lipca, leszcz – od 16 maja do 15 lipca, lipień – od 1 marca do 31 maja, łosoś – od 1 września do 15 stycznia, pstrąg – od 15 października do 15 marca, sandacz – od 1 kwietnia do 30 czerwca, świnka – od 1 marca do 31 maja, wyrozub – od 1 kwietnia do 30 czerwca.

Prawodawca przewidywał możliwość wprowadzenia okresów ochronnych dla innych niż wyżej wskazane gatunków ryb. W procesie tym odwoływał się do wiedzy eksperckiej i opinii specjalistów z zakresu rybołówstwa, jak również do stanowiska galicyjskiego Wydziału Krajowego. Przepisy pozwalały na wyznaczenie corocznych okresów ochrony dla konkretnych rodzajów ryb, zwłaszcza takich, które odgrywały istotną rolę w lokalnych ekosystemach wodnych lub miały znaczenie gospodarcze. Były to gatunki takie jak: szczupak, okoń, jaź, karp, lin, karaś i miętus. Nie wykluczano możliwości objęcia ochroną także innych gatunków, które w danym regionie mogły wymagać szczególnej uwagi. Decyzje te miały wiązać się z precyzyjnym określeniem ram czasowych, w których obowiązywał zakaz połowu danego gatunku.

W przepisach dotyczących rybołówstwa zawarto prawny nakaz niezwłocznego wypuszczenia ryby złowionej w okresie ochronnym<sup>31</sup>. Ustawodawca wskazywał, że w przypadku gdy w okresie ochronnym przewidzianym dla określonego gatunku ryb dojdzie do złowienia żywego osobnika tego gatunku, na osobie dokonującej połowu spoczywał obowiązek niezwłocznego podjęcia działań zmierzających do bezpiecznego wypuszczenia go z powrotem do środowiska wodnego. Wypuszczenie ryby miało być dokonane w sposób szybki, a zarazem przemyślany, tak aby zminimalizować czas jej przebywania poza naturalnym środowiskiem.

Prawodawca przewidywał uprawnienie dla władz krajowych<sup>32</sup> umożliwiające wprowadzenie szczególnych regulacji dotyczących połowu ryb w wyznaczonych akwenach<sup>33</sup>. Regulacje te mogły być uzasadnione koniecznością zapewnienia odpowiednich warunków do rozmnażania gatunków ryb uznawanych za cenne. W tym

<sup>30</sup> Art. I rozporządzenia z dnia 28 czerwca 1882 r.

<sup>31</sup> § 2 ustawy z dnia 19 listopada 1882 r.

<sup>32</sup> Zob. przyp. 27.

<sup>33</sup> § 3 ustawy z dnia 19 listopada 1882 r.

celu administracja krajowa otrzymała prawo do ustalania okresów, w których łowienie ryb w takich wodach będzie całkowicie zakazane. Ustawodawca wskazał przy tym, że taka decyzja musiała być podjęta z należytą rozważą, zwłaszcza gdy w danym akwenie występowało mieszane zarybienie, obejmujące zarówno gatunki rozmnażające się w danym okresie, jak i te, które w tym czasie nie przystępują do tarła. Władze krajowe, działając w ramach tej kompetencji, powinny zatem analizować potencjalne skutki wprowadzenia takich regulacji. Chodziło o zapewnienie, aby okresy ochronne nie prowadziły do istotnego ograniczenia działalności połowowej w odniesieniu do gatunków ryb, które nie podlegały ochronie w tym czasie. Można zatem stwierdzić, że działania legislacyjne miały być oparte na wiedzy naukowej dotyczącej dynamiki populacji ryb, ich biologii oraz wpływu rybołówstwa na ekosystemy wodne, warunki ekonomiczne i społeczne.

Wyżej wspomniany całkowity zakaz połowu został doprecyzowany w taki sposób, że w okresie objętym zakazem w określonym zbiorniku lub cieku wodnym wszelkie działania związane z połowem ryb były zabronione<sup>34</sup>. W szczególności zakazywano stosowania narzędzi połowowych, takich jak sieci, węćierze<sup>35</sup>, lasy<sup>36</sup>, pastele<sup>37</sup> czy inne. Co więcej, narzędzia połowowe, które zostały wcześniej zainstalowane w wodzie, musiały zostać uprzątnięte przed rozpoczęciem okresu ochronnego lub w inny sposób zabezpieczone, aby uniemożliwić dalszy połów.

Rozporządzenie z 1882 r. precyzowało zasady ochrony ryb, wprowadzając szczegółowe zakazy połowów w określonych miejscach i terminach. W okresie od 15 października do 15 grudnia zabronione było łowienie na wyznaczonych odcinkach rzek oraz ich dopływach, obejmujących takie ciekie wodne, jak: Soła, Skawa, Raba, Dunajec, Biała, Wisłoka, San, górny Dniestr, Strwiąż, Bystrzyca, Stryj, Swica, Łomnica, Łukwa, Bystrzyca nadwórniańska, Prut oraz Czeremosz. Ograniczenia te dotyczyły zarówno głównych nurtów, jak i ich dopływów, od źródeł po granice terytorium wskazanych w rozporządzeniu gmin, co miało na celu ochronę ryb w okresie ich rozrodu. Dodatkowo w okresie od 1 kwietnia do 31 maja całkowity zakaz połowów obejmował inne odcinki tych samych rzek, które nie zostały objęte ochroną zimową, w tym rzeki Prut na odcinku od wyjścia z gminy Oskrześnice do granicy Bukowiny. Rozporządzenie przewidywało także możliwość wprowadzenia dodatkowych ograniczeń przez władze krajowe, które po konsultacji z ekspertami i właściwymi organami mogły ustanowić okres ochronny w innych wodach płyną-

---

<sup>34</sup> Ibidem, § 4.

<sup>35</sup> Węćierze – narzędzia pułapkowe, zbudowane najczęściej z prętów lub wikliny, które umożliwiają wprowadzenie ryby do środka, ale uniemożliwiają jej wydostanie się.

<sup>36</sup> Lasy – zestawy plecionek, linek lub drutów, używanych do łowienia poprzez ich rozciąganie w wodzie, co prowadzi do mechanicznego chwytania ryb.

<sup>37</sup> Pastele – narzędzie pułapkowe, często przypominające kosz lub skrzynię, które wykorzystuje specyficzne mechanizmy zamykające się po wejściu ryby.

cych, trwający dwa miesiące w okresie jesiennym lub wiosennym, w zależności od lokalnych potrzeb ochrony rybostanu.

Przepisy ustawy przewidywały możliwość odstępstw od generalnych zakazów połowu, jednak stosowanie ich zależało od zaistnienia ściśle określonych okoliczności<sup>38</sup>. Władze powiatowe uzyskały kompetencje do udzielania zezwoleń na wyjątki od zakazów połowu ryb. Zezwolenia mogły być wydawane na rzecz konkretnie wskazanych osób uprawnionych do rybołówstwa lub za ich zgodą na rzecz innych podmiotów. Podstawą tych zezwoleń były dwa główne cele: realizacja działań związanych ze sztucznym chowem ryb, który wspiera procesy hodowlane i odtwarzanie zasobów wodnych, oraz przeprowadzanie badań naukowych służących rozwojowi wiedzy w dziedzinie ryb. Dodatkowo władza powiatowa została uprawniona do wydawania zezwoleń na odstępstwa w sytuacjach uzasadnionych koniecznością odłowu ryb drapieżnych, które mogły zakłócać równowagę ekosystemów wodnych. Kompetencje władzy powiatowej w tym zakresie zostały jednak ograniczone na rzecz uprawnień władzy krajowej. Jeżeli władza krajowa, ustalając okresy zakazu połowu, wyraźnie zastrzegła sobie prawo do wydawania zezwoleń na takie odstępstwa, kompetencje władzy powiatowej zostały wyłączone. W każdym przypadku, gdy wydawane były zezwolenia na odstępstwa, władze powiatowe zobowiązane były do wystawienia indywidualnych certyfikatów. Dokumenty te miały zawierać precyzyjne informacje, w tym dane osoby, której udzielono pozwolenia, oznaczenie akwenu, którego dotyczyło zezwolenie, oraz szczególne okoliczności związane z zakresem udzielonego pozwolenia. Certyfikaty te były poświadczeniem legalności działań i podlegały obowiązkowi okazania ich na żądanie organów publicznych odpowiedzialnych za bezpieczeństwo oraz nadzór nad wodami.

Rozporządzenie z 1882 r. doprecyzowało problematykę zezwoleń na odstępstwa od zakazu połowu<sup>39</sup>. Wydawanie ich należało do kompetencji władz powiatowych, które mogły udzielić takiego pozwolenia wyłącznie osobom o nienagannej reputacji, co miało zapewnić, że działania te będą prowadzone w sposób odpowiedzialny i zgodny z intencjami ustawodawcy. Udzielanie tego typu zezwoleń było możliwe jedynie na czas trwania jednego okresu zakazu, co ograniczało ryzyko nadużyć i nadmiernej eksploatacji zasobów wodnych. W przypadku, gdy zezwolenie na połów miało być związane z celami sztucznego chowu ryb, władze powiatowe były zobowiązane do szczegółowego określenia ilości ryb lub ikry, które miały zostać odłowione. Wymóg ten miał na celu monitorowanie i kontrolowanie wpływu takich działań na populację ryb w danym zbiorniku wodnym. Zezwolenie mogło zostać wydane jedynie pod warunkiem, że rzeczywiste wykorzystanie odłowionych ryb lub ikry na potrzeby sztucznego chowu było należycie zapewnione, co stanowiło zabezpieczenie przed

---

<sup>38</sup> § 5 ustawy z dnia 19 listopada 1882 r.

<sup>39</sup> Art. III rozporządzenia z dnia 28 czerwca 1882 r.

ewentualnym nadużyciem regulacji. Dodatkowo władza krajowa była uprawniona do udzielania zezwoleń na wyjątki od zakazu połowu ryb drapieżnych, zgodnie z § 5 ustawy z 1882 r. Tego rodzaju zezwolenia mogły być wydawane w sytuacjach, gdy w określonych wodach dochodziło do wzrostu liczebności ryb drapieżnych, co mogło zaburzać równowagę ekosystemu. W takich przypadkach celem odstępstwa było ograniczenie populacji ryb drapieżnych dla ochrony innych gatunków ryb oraz utrzymanie stabilności ekosystemu wodnego.

Zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa<sup>40</sup> zabronione było stosowanie w połowach ryb wszelkich materiałów wybuchowych, w tym dynamitu i innych substancji eksplodujących<sup>41</sup>. Ponadto zakazane było wykorzystywanie jakichkolwiek środków, które mogłyby powodować odurzenie lub śmierć ryb na określonym obszarze wodnym, takich jak substancje trujące, np. rybia trutka, wronie oko<sup>42</sup>, wapno czy różne wywary roślinne o właściwościach trujących. Jednak w wyjątkowych przypadkach, gdy istniała uzasadniona potrzeba, władze krajowe miały kompetencję do wydania zgody na użycie materiałów wybuchowych w celach połowowych. Decyzje te były podejmowane na podstawie szczególnych okoliczności, które wymagały zastosowania takich środków, a same zezwolenia były udzielane w ściśle określonych ramach prawnych, mających na celu minimalizowanie negatywnego wpływu na środowisko. Równocześnie obowiązywał zakaz stosowania tzw. samolówów, polegających na zawieszaniu na przepustach jazów i śluz urządzeń, takich jak wiewierze i plecioni, czy innych przyrządów umożliwiających automatyczne chwytanie ryb. Można założyć, że celem tych regulacji było zapobieganie niekontrolowanemu, masowemu połowowi ryb, który mógłby prowadzić do ich wyginięcia lub poważnego uszczuplenia populacji w określonych akwenach.

Władze krajowe<sup>43</sup> miały prawo do wydawania zakazów dotyczących używania pewnych sposobów, środków lub przyrządów rybołówczych, które mogłyby być szkodliwe dla ryb w określonych wodach lub dorzeczach<sup>44</sup>. Działania władz w tej kwestii obejmowały szczegółowe regulacje dotyczące m.in. sposobów rozmieszczania przyrządów rybołówczych w wodach. Władze krajowe ustanawiały konkretne granice, w jakich należało ustawiać urządzenia służące do połowu, aby nie zakłócały naturalnych migracji ryb ani nie utrudniały ich przemieszczania się w wodach. Takie

---

<sup>40</sup> §§ 6 i 7 ustawy z dnia 19 listopada 1882 r.

<sup>41</sup> Używanie dynamitu do połowu ryb zostało zabronione wcześniej (w 1872 r.) przede wszystkim ze względu na duże zagrożenie w zakresie bezpieczeństwa i spokoju publicznego. Nastąpiło to na mocy rozporządzenia c.k. Namiestnika z 1872 r. Zob. M. Nowicki, *Ochrona rybnictwa...*, s. 3–4.

<sup>42</sup> Wronie oko (kulczyba) – roślina (łac. *Strychnos nux-vomica*) będąca źródłem silnej trucizny, strychniny. To okazałe drzewo rośnie w tropikalnych lasach. Szczególnie dużo strychniny zawierają nasiona (oraz wysuszone kwiaty), a pozostałe części rośliny zawierają też inne toksyny. Strychnina z kulczyby była używana do produkcji trutek, ale także do zatruwania strzał.

<sup>43</sup> Zob. przyp. 27.

<sup>44</sup> § 8 ustawy z dnia 19 listopada 1882 r.



działania miały na celu zapewnienie ochrony ekosystemów wodnych oraz pozwalały na utrzymanie zdrowych populacji ryb, co było kluczowe dla ich długoterminowego przetrwania. Gdyby w wyniku wprowadzenia nowych przepisów konieczne było zakazanie używania dotychczasowych sieci rybołówczych, przewidziano, że osoby dotychczas korzystające z takich narzędzi byłyby objęte okresem przejściowym. Okres ten, nie krótszy niż dwa lata, miał umożliwić rybakom dostosowanie się do nowych warunków i zapobiec nagłemu wstrzymaniu działalności połowowej. Jego celem była ochrona interesów osób uzależnionych od stosowanych metod połowu, a zarazem stopniowa adaptacja do nowych regulacji w zakresie zarządzania zasobami wodnymi.

W rozporządzeniu z 1882 r. doprecyzowano i uzupełniono ustawowe zakazy<sup>45</sup>. Analizując konstrukcję tych przepisów, można stwierdzić, że ustawodawca rozszerzył katalog praktyk uznanych za niedopuszczalne z uwagi na ich destrukcyjny wpływ na środowisko wodne. Jednym z zabronionych działań było zastawianie wód rybnych za pomocą nieruchomych sieci, stawek, odjazdów, lasek i innych urządzeń, zwłaszcza w miejscach porośniętych trawą wodną, szuwarami czy trzcina. Tego rodzaju miejsca stanowiły bowiem naturalne obszary rozrodu i bytności ryb. Szczególnie istotne było uniemożliwienie rybom dostępu do takich miejsc poprzez ustawianie narzędzi w sposób odcinający ich szlaki migracyjne. Zabraniano również używania plecionek, lasek i wierszy, które były narzędziami połowowymi stosowanymi w sposób zakłócający przepływ wód. Ich rozstawienie na całej szerokości nurtu skutkowało poważnym utrudnieniem swobodnego przemieszczania się ryb. Kolejne zakazy dotyczyły stosowania narzędzi o małych oczkach w sieciach. Minimalna wielkość jednego boku oka sieci została określona na 3,5 cm, co odpowiadało powierzchni 1225 mm dla całego oka. Było to niezbędne do umożliwienia młodszym rybom ucieczki z narzędzi połowowych, co w konsekwencji sprzyjało zachowaniu i regeneracji populacji. Ustawodawca przewidział jednak okres przejściowy, pozwalając na używanie sieci niespełniających tych wymagań do 31 sierpnia 1885 r. Zakazano również stosowania przyrządów, które ciągniono lub posuwano po dnie wód, takich jak wiechy, klepy czy łańcuchy, ponieważ narzędzia te niszczyły naturalne siedliska dna wodnego, kluczowe dla życia wielu organizmów. Ponadto nie wolno było używać narzędzi kaleczących, takich jak ości, widelce czy broń palna, z wyjątkiem wędek. Zabroniono też zastawiania wód za pomocą naczyń, takich jak garnki czy kociołki, służących do połowu drobnych ryb. Ważnym elementem regulacji był zakaz odwadniania koryt rzek czy innych wód w celu wylawiania ryb, co mogło prowadzić do ich masowej śmierci oraz degradacji środowiska wodnego. Łowienie nocą, podobnie jak hałaśliwe napędzanie ryb do zastawionych narzędzi, zostało uznane za szkodliwe i zakazane. Zakaz dotyczył także wylawiania ikry i narybku, chyba że czynność ta

---

<sup>45</sup> Art. IV rozporządzenia z dnia 28 czerwca 1882 r.

odbywała się za pozwoleniem właściwej władzy i służyła sztucznemu chowowi lub przesiedleniu. Nawet w takim przypadku musiano zapewnić, że cel wykorzystania ikry czy narybku zostanie rzeczywiście osiągnięty. Kolejne obostrzenia dotyczyły połowów pod lodem, w tym wylawiania ryb z przerębli czy głuszenia ich pod lodem, co zakłócało naturalne zachowanie ryb w zimowych warunkach. Przepisy te odzwierciedlały głębokie zrozumienie potrzeby ochrony środowiska wodnego i były wyrazem dążenia do zrównoważonego użytkowania zasobów naturalnych. Restrykcje miały nie tylko chronić ryby przed nadmierną eksploatacją, lecz także promować bardziej odpowiedzialne podejście do rybołówstwa wśród społeczności lokalnych.

Dla ułatwienia identyfikacji osób poławiających oraz przestrzegania obowiązującego prawa ustawodawca wprowadził obowiązek odpowiedniego oznaczania swoich przyborów rybackich pozostawionych w wodzie na czas nieobecności<sup>46</sup>. W praktyce oznaczenie przyborów polegało na zastosowaniu specyficznych znaków, które były widoczne i łatwe do odczytania.

Zgodnie z wprowadzonymi wówczas rozwiązaniami prawnymi wszelkie zbiorniki wodne, które zostały utworzone specjalnie do celów hodowlanych ryb, nie podlegały restrykcjom wynikającym z ogólnych zakazów połowów<sup>47</sup>. W odróżnieniu od ogólnych regulacji zakazujących połowów postanowienia te nie obejmowały akwenów hodowlanych, niezależnie od tego, czy były one połączone z wodą bieżącą, czy nie. Postanowienia te miały umożliwić rozwój i stabilność produkcji rybnej oraz zapewnić odpowiednie warunki do rozmnażania ryb pod kontrolą.

Ustawa uprawniała władze krajowe do wydawania szczegółowych regulacji dotyczących ochrony niektórych gatunków ryb w celu zapewnienia właściwego zarybienia w akwenach<sup>48</sup>. Regulacje miały określać, które gatunki ryb nie mogły być odławiane poniżej określonej wielkości, a także kiedy ich sprzedaż oraz serwowanie w danych miejscach było zabronione. Celem tych działań było zapewnienie odpowiednich warunków do rozwoju populacji ryb, tak aby nie dochodziło do nadmiernego eksploatowania młodszych osobników, które nie osiągnęły jeszcze dojrzałości płciowej, co mogło negatywnie wpłynąć na przyszłe zasoby rybne. Niedopuszczenie do nadmiernego odłowu ryb w nieodpowiednich okresach czy poniżej minimalnych rozmiarów miało pozwolić na ich naturalny rozwój i rozmnażanie. Takie konstrukcje normatywne należy uznać za fundamenty polityki ochrony zasobów wodnych oraz gwarancję trwałości populacji ryb.

Realizację tej normy zapewniło rozporządzenie z 1882 r. Wprowadzono wówczas szczegółowe regulacje dotyczące minimalnych wymiarów ryb, które mogły być sprzedawane lub serwowane w celach konsumpcyjnych. Regulacje te miały na

---

<sup>46</sup> § 10 ustawy z dnia 19 listopada 1882 r.

<sup>47</sup> Ibidem, § 11.

<sup>48</sup> Ibidem, § 12.

celu ochronę młodych osobników przed nadmiernym odłowem, umożliwiając im osiągnięcie dojrzałości płciowej i wzięcie udziału w procesie reprodukcji, co miało istotne znaczenie dla utrzymania populacji ryb na stałym poziomie. Przepisy te jasno określały minimalną długość, mierzoną od końca głowy do końca płetwy ogonowej, jaką musiały osiągnąć poszczególne gatunki ryb<sup>49</sup>, by mogły być przedmiotem handlu lub konsumpcji w lokalach gastronomicznych. Zakaz sprzedaży i serwowania ryb o wymiarach poniżej tych minimów obowiązywał przez cały rok i dotyczył zarówno handlu detalicznego, jak i gastronomii. Regulacje te były uzupełniane zakazami dotyczącymi sprzedaży ryb w okresach ochronnych ustanowionych dla poszczególnych gatunków. Okresy te miały zapewnić odpowiednie warunki dla tarła, co pozwalało na naturalne odnawianie populacji. Co więcej, przepisy przewidywały możliwość rozszerzenia listy gatunków objętych regulacjami w zakresie minimalnych wymiarów i zakazów sprzedaży. W przypadku zaistnienia potrzeby ochrony innych gatunków władze krajowe, po zasięgnięciu opinii ekspertów oraz Wydziału Krajowego, mogły określić minimalne długości dla takich gatunków, jak: szczupak, okoń, jaź, karp, lin, karaś, miętus, a także innych ryb niewymienionych w pierwotnym wykazie. Wprowadzenie takich ograniczeń miało charakter dynamiczny i mogło być dostosowywane do zmieniającej się sytuacji w rybołówstwie. Powyższe regulacje miały istotne znaczenie nie tylko dla ochrony środowiska, ale także w kontekście społeczno-ekonomicznym. Zapobiegały nadmiernej eksploatacji zasobów naturalnych, jednocześnie promując zrównoważone praktyki rybackie i wspierając długoterminową trwałość gospodarki rybackiej. Wprowadzenie wymogów minimalnych wymiarów ryb oraz ich okresów ochronnych stanowiło przykład przemyślanej interwencji prawnej, która łączyła perspektywę ekologiczną z prawną i administracyjną.

Ustawodawca upoważnił władze powiatowe do podejmowania odpowiednich działań mających na celu minimalizowanie szkód wyrządzanych rybołówstwu przez użytkowanie wód niewymagających uzyskania pozwolenia na podstawie obowiązujących przepisów prawa wodnego<sup>50</sup>. Władze te, działając w interesie publicznym oraz na rzecz ochrony zasobów naturalnych, wydawały zarządzenia, które miały przeciwdziałać szkodom w rybactwie, z uwzględnieniem potrzeb gospodarczych i ochronnych<sup>51</sup>. Zarządzenia te były wprowadzane głównie w ramach przepisów policyjnych wydawanych na podstawie ustaw regulujących powszechne korzystanie z wód. Miały na celu uporządkowanie i ujednolicenie zasad użytkowania wód, tak by

---

<sup>49</sup> Łosoś musiał osiągnąć długość co najmniej 50 cm, a sandacz, boleń i wyrozub musiały mieć co najmniej 40 cm. Węgorz był dopuszczany do sprzedaży przy długości co najmniej 35 cm, brzana i leszcz przy długości 25 cm, zaś dla mniejszych gatunków, takich jak pstrąg, świnka, kleń, cytra czy lipień, minimalna długość wynosiła 20 cm. W przypadku jeszcze drobniejszych ryb, jak czop, wymóg ten wynosił 16 cm.

<sup>50</sup> Ustawa z dnia 14 marca 1875 r. galicyjska krajowa ustawa wodna (Dz.U. Kraj. z 1875 r., Nr 38).

<sup>51</sup> § 13 ustawy z dnia 19 listopada 1882 r.

ograniczyć negatywne skutki dla środowiska wodnego, zwłaszcza dla ekosystemów istotnych dla rybołówstwa. W przypadkach, gdy przepisy ogólne nie były wystarczające, władze powiatowe mogły interweniować na żądanie osób uprawnionych do prowadzenia rybołówstwa, co pozwalało na dostosowanie działań do lokalnych potrzeb i zagrożeń. Szczególną uwagę poświęcano ochronie tarlisk. Władze powiatowe były zobowiązane do podejmowania działań mających na celu uchylenie szkodliwych zakłóceń na tych obszarach. Zakłócenia takie mogły wynikać z różnych form użytkowania wód, jak regulacja cieków, odprowadzanie wód opadowych czy inne ingerencje hydrotechniczne.

Ustawodawca przewidział dla władz krajowych możliwość podejmowania działań zmierzających do egzekwowania przepisów analizowanej ustawy i aktów wykonawczych wydanych na jej podstawie<sup>52</sup>. Dokonanie czynów zabronionych, o ile nie stanowiły czynów karalnych według ogólnych przepisów prawa karnego, było sankcjonowane karami grzywny w wysokości od 5 do 50 zł. W przypadkach recydywy lub gdy działania sprawcy wyrządziły znaczne szkody w zarybieniu wód, władze mogły podwyższyć grzywnę do kwoty 100 zł. Gdy osoba uznana za winną nie była w stanie uiścić nałożonej grzywny, przewidziano możliwość jej zamiany na karę aresztu, przy czym 5 zł odpowiadało jednemu dniowi aresztu. W razie stwierdzenia naruszenia zakazów ustawowych obligatoryjnie orzekano konfiskatę złowionych ryb oraz w bezprawny sposób użytych narzędzi rybackich. Zabrane ryby i przybory rybackie podlegały sprzedaży, a uzyskane w ten sposób środki finansowe przekazywano do osobnego funduszu, którego celem było wspieranie i rozwój rybołówstwa. Fundusz ten pozostawał pod zarządem Wydziału Krajowego, który sprawował pieczę nad jego alokacją w działania mające na celu poprawę stanu rybactwa.

W odniesieniu do narzędzi rybackich, które uznano za niedozwolone, obowiązywało dodatkowe postanowienie nakazujące pozbawienie ich właściwości do dalszego wykorzystania w sposób zakazany, a następnie wystawienie ich na sprzedaż. Procedura ta miała na celu zapobieganie dalszemu używaniu tych narzędzi w sposób sprzeczny z prawem oraz minimalizowanie ryzyka ponownego naruszenia przepisów. Regulacje te odzwierciedlały kompleksowe podejście do ochrony zasobów wodnych oraz utrzymania zrównoważonego rybołówstwa, uwzględniając zarówno wymiar prewencyjny, jak i represyjny w ich stosowaniu.

Egzekwowanie ustanowionych zakazów i nakazów nałożono na przełożonych gmin oraz zarządców obszarów dworskich, a także na przedstawicieli c.k. żandarmerii, organów policji wodnej i policji targowej<sup>53</sup>. Organy te, działając w ramach swoich kompetencji, miały za zadanie monitorowanie wszelkich działań związanych z gospodarką rybacką, w tym połowem, sprzedażą i innymi aspektami eksploatacji

---

<sup>52</sup> Ibidem, § 15.

<sup>53</sup> Ibidem, § 16.

rybnych zasobów wodnych. Przepisy nakładały obowiązek stałego kontrolowania zachowań podmiotów korzystających z wód lub prowadzących działalność handlową w zakresie rybołówstwa. W przypadku ujawnienia naruszeń, takich jak nielegalny połów ryb, połów ryb poniżej wymiarów ochronnych, handel gatunkami chronionymi lub inne działania niezgodne z obowiązującymi normami prawnymi, funkcjonariusze aparatu administracyjnego byli zobligowani do bezzwłocznego zgłoszenia tych naruszeń właściwej władzy krajowej. Pozwalało to na wszczęcie odpowiednich procedur prawnych i wymierzenie sankcji przewidzianych w ustawie. Organy te stały na straży porządku prawnego w zakresie ochrony zasobów wodnych, dbając jednocześnie o zapewnienie zrównoważonego korzystania z naturalnych bogactw. Dzięki temu ustanowione przepisy miały nie tylko charakter prewencyjny, lecz także represyjny, przeciwdziałając ewentualnym dalszym naruszeniom i przyczyniając się do ochrony środowiska naturalnego oraz interesu publicznego.

### 3. System nadzoru nad przestrzeganiem prawa rybackiego

Ustawodawca przewidywał zapewnienie właściwej kontroli i nadzoru nad realizacją prawnych reguł dotyczących rybołówstwa<sup>54</sup>. W ramach wprowadzonych rozwiązań normatywnych uprawnione osoby oraz gminy korzystały z prawa do powierzenia ochrony swoich interesów rybackich organom straży, które pierwotnie ustanowiono w celu ochrony innych dziedzin, takich jak kultura polowa czy leśna. Działania te były podejmowane m.in. w celu zabezpieczenia łowisk przed nielegalnym odłowem oraz innymi formami naruszeń, które mogłyby zakłócać równowagę ekosystemów wodnych lub godzić w interesy gospodarcze związane z rybołówstwem. Władze gminne oraz indywidualni użytkownicy wód mieli prawo zlecać strażnikom obowiązki związane z nadzorem i ochroną rybołówstwa, co wiązało się z koniecznością przyjęcia od tych osób przysięgi. Przysięga była składana przed władzami powiatowymi i przebiegała zgodnie z rotą ustanowioną przez władzę krajową, co podkreślało formalny charakter tych działań oraz ich zgodność z obowiązującym porządkiem prawnym. Ponadto uprawnione osoby oraz gminy posiadające prawa w zakresie rybołówstwa mogły tworzyć odrębne straże wyłącznie do ochrony interesów rybackich. Warunkiem powołania takich organów było spełnienie określonych wymagań, jakie obowiązywały również dla straży polowej. Wprowadzenie takich regulacji miało na celu zapewnienie, że strażnicy będą odpowiednio przygotowani do realizacji swoich zadań oraz że ich działania będą zgodne z wymogami prawa. Ustanowionym w ten sposób strażnikom przysługiwały uprawnienia określone w przepisach regulujących funkcjonowanie straży polowej. Jednocześnie ich urzę-

---

<sup>54</sup> Ibidem, § 17.

dowy status był regulowany przez przepisy austriackiej ustawy państwowej z dnia 16 czerwca 1872 r. o stanowisku urzędowym służby nadzorczej, ustanowionej do czuwania nad niektórymi gałęziami kultury krajowej<sup>55</sup>, co pozwalało na precyzyjne określenie ich pozycji prawnej w systemie administracyjnym. Dzięki temu ich działania były podporządkowane ścisłym regulacjom, które zapewniały zarówno skuteczność w realizacji powierzonych zadań, jak i ochronę interesów stron trzecich oraz zachowanie zasad państwa prawa.

Organy powołane do bezpośredniego nadzoru nad rybactwem pełniły istotną rolę w utrzymaniu porządku prawnego oraz ochronie zasobów wodnych w obrębie swoich okręgów służbowych<sup>56</sup>. Do ich kompetencji należało zarówno egzekwowanie przepisów, jak i podejmowanie działań mających na celu przeciwdziałanie naruszeniom prawa w zakresie gospodarowania rybami. Przysługiwało im więc szczególne prawo i obowiązek monitorowania rybnych wód, które znajdowały się na obszarze ich właściwości. W ramach tych działań prowadzono kontrolę urządzeń technicznych związanych z rybactwem, takich jak: jazy, śluzy, ramy, komory na koła wodne, bortnice<sup>57</sup> i izbice<sup>58</sup>. Wszystkie te urządzenia były nadzorowane pod kątem ich wpływu na stan środowiska wodnego i możliwość prowadzenia działalności rybackiej zgodnie z obowiązującymi regulacjami. Organy straży miały również uprawnienia do rewizji sprzętu używanego przez rybaków. Przewidywano przeprowadzanie regularnych kontroli łodzi rybackich, sadzy rybnych oraz przyborów służących do połowu ryb w celu weryfikacji ich zgodności z wymogami prawa. W przypadkach stwierdzenia naruszeń przepisów organy te były uprawnione do konfiskowania zarówno złowionych ryb, jak i nielegalnie używanego sprzętu rybackiego. Działania te miały na celu nie tylko karanie osób łamiących prawo, lecz także ochronę zasobów wodnych przed nadmierną eksploatacją lub stosowaniem metod połowu, które mogłyby zakłócać równowagę ekosystemów. Co więcej, na podstawie przepisów wynikających ze wspomnianej ustawy z dnia 16 czerwca 1872 r. organy te miały również prawo do aresztowania osób podejrzanych o naruszenie przepisów rybackich.

Władze powiatowe były uprawnione do przeprowadzania procedury odbioru przysięgi od strażników rybackich, powoływanych przez gminy lub podmioty posiadające uprawnienia do rybołówstwa. Proces odbierania przysięgi od strażników odbywał się zgodnie z procedurą przewidzianą prawem. Władza powiatowa działała na wniosek podmiotu ustanawiającego straż, którym mogły być zarówno gminy, jak i osoby prawne lub fizyczne posiadające prawa do rybołówstwa na danym obszarze wodnym. Składana przysięga miała postać roty o następującym brzmieniu:

---

<sup>55</sup> Ustawa państwowa z dnia 16 czerwca 1872 r. o stanowisku urzędowym służby nadzorczej, ustanowionej do czuwania nad niektórymi gałęziami kultury krajowej (Dz. Ust. P. Nr 84).

<sup>56</sup> §§ 17 i 18 ustawy z dnia 19 listopada 1882 r.

<sup>57</sup> Element pionowy urządzenia pustowego grobli.

<sup>58</sup> Skrzynia trójkątna przy mostach do powstrzymania pędu wody i kry.



Przysięgam, że będę strzegł i ochraniał z całą mnie możliwą troskliwością i wiernością wód rybnych, powierzonych mojemu dozorowi, będę donosił sumiennie bez względu na osobistą przyjaźń, lub nieprzyjaźń każdego, kto wyrządzi lub będzie chciał wyrządzić szkodę rybołóstwu w wodach memu dozorowi powierzonych, i każdego, któryby przekroczył ustawę dla ochrony rybołóstwa lub rozporządzenia i przepisy wydane na podstawie tej ustawy, według potrzeby przedsiębiorac prawnie dozwolone zajęcie ruchomości, lub przytrzymanie winnego. Nie obwinię i nie oskarżę niewinnego, zapobiegać będę według mojej możliwości szkodom w powierzonych mi wodach rybnych, wyrządzone szkody szacować będę według mojej najlepszej wiedzy i sumienia, i dochodzić ich naprawy drogą, jaką wskazuje ustawa. Tak mi Panie Boże dopomóż!<sup>59</sup>

Po złożeniu przysięgi, co zapewniało jednolitość procedury i podkreślało wagę obowiązków powierzonych strażnikom, władza powiatowa wystawiała certyfikat stanowiący dowód przeprowadzenia tej formalności. Certyfikat sporządzano według ustalonego wzoru i był on dokumentem urzędowym potwierdzającym status strażnika rybackiego. Zaprzysiężony strażnik rybacki miał obowiązek posiadania certyfikatu przy sobie podczas wykonywania obowiązków służbowych. Był to wymóg nie tylko formalny, ale także praktyczny, ponieważ certyfikat umożliwiał strażnikowi potwierdzenie swoich uprawnień w kontaktach z organami publicznymi, takimi jak inne służby porządkowe, oraz w relacjach z osobami fizycznymi. Obowiązek okazania certyfikatu na żądanie miał na celu wzmocnienie legitymacji działania strażnika i zapobieganie nadużyciom.

Ustawodawca wprowadzał także obowiązek regularnego przypominania mieszkańcom gmin nadbrzeżnych o treści przepisów prawnych związanych z rybołóstwem<sup>60</sup>. Działania te były prowadzone corocznie w okresie uznawanym za najbardziej odpowiedni, dostosowany do lokalnych uwarunkowań, takich jak sezony połowowe czy cykle biologiczne ryb. Władze przekazywały ogłoszenia w sposób zwyczajowo przyjęty w danej społeczności, aby zapewnić im skuteczność i dostępność dla szerokiego grona odbiorców, np. podczas zebrań wiejskich. Celem tych działań było nie tylko informowanie ludności o obowiązujących regulacjach, lecz także wzmocnianie świadomości prawnej i odpowiedzialności społecznej w zakresie ochrony rybnych zasobów wodnych.

Warto jeszcze nadmienić, że w przypadku pewnych zagadnień<sup>61</sup> ustawodawca wprowadzał wymóg konsultacji z osobami posiadającymi specjalistyczną wiedzę oraz

<sup>59</sup> Dodatek do rozporządzenia z dnia 28 czerwca 1882 r.

<sup>60</sup> § 19 ustawy z dnia 19 listopada 1882 r.

<sup>61</sup> Chodzi o: ustanowienie ram czasowych ochrony gatunków ryb z uwzględnieniem okresów ich tarła, ustalenie okresów, w których łowienie ryb w danych wodach zostaje zakazane, wydawanie zakazów stosowania pewnych sposobów, środków lub przyrządów rybołowczych, które mogłyby być szkodliwe dla ryb w określonych wodach lub dorzeczach, wydawanie regulacji dotyczących ochrony niektórych gatunków ryb w celu zapewnienia właściwego zarybienia w akwenach.

z właściwym Wydziałem Krajowym<sup>62</sup>. Miało to być gwarancją, że tworzone regulacje będą odpowiadały rzeczywistym potrzebom ochrony środowiska wodnego oraz uwzględniały aktualny stan wiedzy i osiągnięć naukowych. Władza, kierując się tym obowiązkiem, zasięgała opinii ekspertów, których wiedza i doświadczenie w dziedzinie ichtiologii i rybołówstwa mogły przyczynić się do opracowania rozwiązań opartych na najlepszych praktykach naukowych i technicznych. Ponadto konieczność konsultacji z Wydziałem Krajowym stanowiła dodatkowy mechanizm kontroli i koordynacji, mający zapewnić, że projektowane przepisy będą zgodne z polityką krajową i strategicznymi celami w zakresie ochrony i eksploatacji zasobów wodnych. Takie podejście miało służyć stworzeniu ram prawnych, które z jednej strony zapewniałyby skuteczną ochronę środowiska, a z drugiej – umożliwiały prowadzenie działalności rybackiej w sposób zrównoważony i zgodny z interesem publicznym.

### Podsumowanie

Galicyjskie prawodawstwo rybackie z 1882 r. miało istotny wkład w kształtowanie się polskiego systemu normatywnego w zakresie ochrony przyrody, w szczególności zasobów wodnych. Ustawa wprowadzona przez Sejm Krajowy Galicji nie tylko regulowała zasady gospodarowania rybołówstwem śródlądowym, ale także po raz pierwszy w tym zakresie ustanawiała normy ochrony przyrody wykraczające poza wyłącznie gospodarcze potrzeby eksploatacji zasobów naturalnych. Była to zatem jedna z pierwszych prób uwzględnienia perspektywy długoterminowego zarządzania zasobami naturalnymi w ramach systemu prawnego. Należy uznać, że ustawodawca, wprowadzając przepisy dotyczące ochrony gatunków ryb uznawanych za szczególnie istotne dla lokalnej gospodarki, jednocześnie, choć w sposób częściowo pośredni, realizował zasady ochrony środowiska jako elementu ochrony przyrody. Regulacje te zarówno uwzględniały środki ochrony siedlisk i zasobów wodnych, jak i nakładały konkretne obowiązki na osoby prowadzące działalność rybacką, przewidując sankcje za działania sprzeczne z jej postanowieniami.

Wkład tej ustawy w ochronę przyrody przejawiał się przede wszystkim w ustanowieniu przepisów ograniczających nadmierną eksploatację ryb, regulujących okresy ochronne, wielkość połowów i metody łowienia. Wprowadzono zakazy stosowania narzędzi mogących prowadzić do masowego wyniszczenia populacji ryb oraz ustanowiono obowiązek ochrony gatunków kluczowych dla ekosystemu wodnego. Ustawa przewidywała także środki ochrony siedlisk ryb poprzez ograniczenia dotyczące zanieczyszczania rzek i jezior, co miało wpływ na poprawę stanu wód oraz stabilność ekosystemów wodnych.

---

<sup>62</sup> § 20 ustawy z dnia 19 listopada 1882 r.

Akt ten miał też istotny wpływ na rybołówstwo, kształtując warunki jego funkcjonowania w bardziej zrównoważony sposób. Warto podkreślić, że wprowadzone rozwiązania normatywne były rzeczywiście stosowane i wdrażane, co potwierdzają m.in. materiały archiwalne oraz zmiany w praktyce społeczno-gospodarczej. Jednym z dowodów skutecznego stosowania prawa są archiwalia administracyjne i sądowe, dokumentujące prowadzenie postępowań w sprawach naruszeń przepisów dotyczących połowów ryb. Wprowadzenie przesłanek odpowiedzialności karnej za łamanie tych regulacji świadczy o realnym charakterze przepisów – ich naruszenie skutkowało konkretnymi konsekwencjami prawnymi, co oznaczało większy nacisk na egzekwowanie norm. Sam fakt objęcia materii rybołówstwa regulacją prawną – wcześniej opierającą się głównie na prawie zwyczajowym i staropolskim – stanowi dowód wzrostu znaczenia tej dziedziny na obszarze Galicji oraz rosnącej świadomości społecznej w zakresie konieczności ochrony zasobów naturalnych. Należy też zauważyć, że regulacje te wprowadzały nową jakość – opierały się na bardziej racjonalnym gospodarowaniu zasobami przyrody, co w dłuższej perspektywie przyniosło pozytywne efekty, zarówno w zakresie ochrony przyrody, jak i ekonomiczne. Szczegółowe przedstawienie tego zagadnienia wymaga jednak dalszych analiz i badań, które będą stanowić podstawę precyzyjnej oceny skuteczności wprowadzonych norm w kontekście długoterminowej ochrony zasobów rybnych.

Wprowadzone ustawą ograniczenia normatywne w dłuższej perspektywie przyczyniły się do zachowania zasobów rybnych i stabilizacji dochodów z połowów. Regulacje te stanowiły więc próbę znalezienia równowagi między eksploatacją zasobów wodnych a ich ochroną, co w kolejnych dekadach stało się jednym z głównych zagadnień prawodawstwa dotyczącego ochrony przyrody.

Z historycznoprawnego punktu widzenia akt ten należy uznać za pionierski, gdyż wcześniejsze, archaiczne rozwiązania oparte były na regułach prawa staropolskiego pozbawionych mechanizmów związanych z ochroną przyrody. Ustawa z 1882 r. zapoczątkowała nowy etap, w którym przyroda – a zwłaszcza fauna wodna – została objęta ochroną prawną, co umożliwiło rozwój bardziej kompleksowych i nowoczesnych rozwiązań legislacyjnych. Ważnym elementem tego aktu było wyodrębnienie gatunków objętych ochroną, wskazanie metod ich ochrony oraz wprowadzenie zakazów i nakazów mających na celu zapewnienie trwałości zasobów przyrodniczych. Tym samym ustanowiono namiastkę współczesnej ochrony gatunkowej, obejmującej zarówno same organizmy (jednak początkowo tylko ryby), jak i ich siedliska.

Omawiane prawodawstwo nie było regulacją incydentalną – jej postanowienia znalazły kontynuację w ustawie z 1887 r., której przepisy w zakresie ochrony przyrody pozostawały w większości tożsame z analizowanym aktem. Obowiązywały one do końca istnienia autonomii galicyjskiej, a później jeszcze w niepodległej Polsce aż do uchwalenia ustawy z dnia 7 marca 1932 r. o rybołówstwie. Galicyjskie ustawodawstwo rybackie miało istotny wpływ na kształtowanie polskiego prawa rybackiego

po odzyskaniu przez Polskę niepodległości. Stanowiło zwłaszcza punkt wyjścia dla unifikacji przepisów dotyczących gospodarki rybackiej. Ustawa o rybołówstwie z 7 marca 1932 r. była ciągiem dalszym wcześniejszych regulacji, wprowadzając bardziej szczegółowe zasady prowadzenia działalności rybackiej oraz definiując wykroczenia rybackie. Dodatkowo przepisy galicyjskie wpłynęły na wprowadzenie do Kodeksu karnego z 1932 r. przepisu, który penalizował naruszenie cudzego prawa rybołówstwa, co świadczy o dbałości o ochronę zasobów rybnych w polskim systemie prawnym. Tego rodzaju legislacja była zatem nie tylko wyrazem postępu w zakresie prawa ochrony przyrody, ale także świadectwem rosnącej świadomości przyrodniczej elit Galicji. W warunkach wielonarodowego i złożonego ustroju monarchii austro-węgierskiej analizowane prawodawstwo wyznaczało kierunek przyszłych regulacji, integrując różne dziedziny wiedzy oraz prawo. Ich analiza pozwala lepiej zrozumieć późniejsze procesy legislacyjne i ideowe w Polsce, wskazując na konieczność traktowania ochrony przyrody jako zjawiska o interdyscyplinarnym charakterze, łączącego aspekty przyrodnicze, gospodarcze i prawne.

## BIBLIOGRAFIA

### Akty prawne

- Dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory (Dz.U. L 206 z 22.7.1992).
- Konwencja berneńska – konwencja o ochronie gatunków dzikiej flory i fauny europejskiej oraz siedlisk przyrodniczych (Dz.U. 1996 r. Nr 58, poz. 263).
- Konwencja o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem (CITES) (Dz.U. L 75 z 19.3.2015).
- Rozporządzenie z dnia 28 czerwca 1882 r. przeprowadzające ustawę krajową dla Galicji z dnia 19 listopada 1882 r. dotyczącą niektórych środków ku podniesieniu rybactwa na wodach śródkrajowych (Dz.U. Kraj. z 1883 r., Nr 58).
- Ustawa państwowa z dnia 16 czerwca 1872 r. o stanowisku urzędowym służby nadzorczej, ustanowionej do czuwania nad niektórymi gałęziami kultury krajowej (Dz. Ust. P. Nr 84).
- Ustawa z dnia 21 grudnia 1874 r. dotycząca ochrony zwierząt pożytecznych dla uprawy ziemi (Dz.U. Kraj. z 1875 r., część III, Nr 101).
- Ustawa z dnia 14 marca 1875 r. galicyjska krajowa ustawa wodna (Dz.U. Kraj. z 1875 r., Nr 38).
- Ustawa z dnia 19 listopada 1882 r. o niektórych środkach ku podniesieniu rybactwa na wodach śródkrajowych (Dz.U. Kraj. z 1883 r., Nr 57).
- Ustawa z dnia 31 października 1887 r. o rybołówstwie (Dz.U. Kraj. z 1890 r., Nr 37).
- Ustawa z dnia 18 kwietnia 1985 r. o rybactwie śródlądowym (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 883).
- Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt (t.j. Dz.U. z 2023 r., poz. 1580).
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 54).
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t.j. Dz.U. z 2024, poz. 1478).
- Ustawa z dnia 20 lipca 2017 r. – Prawo wodne (t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 1087, 1089, 1473).

## Opracowania

- Babicz J., Grębecka W., Wójcik Z., *Studia z dziejów ochrony przyrody w Polsce*, Wrocław 1985.
- Bek D., *Ochrona kozic i świstaków w Tatrach*, „Przegląd Zakopiański” 1899, nr 11, s. 1–3.
- Boć J., Nowacki K., Samborska-Boć E., *Ochrona środowiska*, Wrocław 2002.
- Brzeziński W., *Ochrona prawna biologicznego środowiska człowieka*, Warszawa 1971.
- Ciechanowicz-McLean J., *Polskie prawo ochrony przyrody*, Warszawa 2006.
- Dziadzio A., *Austria wobec Galicji i Czech w dobie przemian ustrojowych monarchii habsburskiej (1861–1871)*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1998, t. 50, z. 1, s. 83–115.
- Dziadzio A., *Monarchia konstytucyjna w Austrii 1867–1914. Władza – obywatele – prawo*, Kraków 2002.
- Fiszer Z., *Rybacktwo na Powszechnej Wystawie Krajowej we Lwowie w roku 1894*, Lwów 1896.
- Franaszek P., *Rozwój gospodarczy Galicji na przełomie wieków XIX i XX [w:] Polacy i świat, kultura i zmiana. Studia historyczne i antropologiczne ofiarowane Profesor Halinie Florkowskiej-Francić*, zebrali J. Lencznarowicz, J. Pezda, A.A. Zięba, Kraków 2016.
- Fras Z., *Galicja*, Wrocław 2003.
- Freiherr von Anders J., *Das Jagd- und Fischereirecht: ein civilistischer Beitrag zur Theorie der ausschließlichen Aneignungsrechte des österreichischen Rechtes mit besonderer Beziehung auf das deutsche Recht*, Innsbruck 1884.
- Freiherr von Rinaldini A., *Einige Bemerkungen über die juristische Natur des Fischereirechts*, „Mitteilungen” 1888, r. VIII, nr 26, s. 2–15.
- Gottwald K. Z., *Najstarsze ustawy ochronne w dawnej Polsce*, „Ochrona Przyrody. Organ Państwowej Komisji Ochrony Przyrody” 1922, r. 3, s. 16–17.
- Grodziski S., *Sejm Krajowy Galicyjski 1861–1914*, Warszawa 1993.
- Gruszecki K., *Rybacktwo śródlądowe. Komentarz*, Warszawa 2020.
- Gruszecki K., *Ustawa o ochronie przyrody. Komentarz*, Kraków 2005.
- Grzybowski K., *Galicja 1848–1914. Historia ustroju politycznego na tle historii ustroju Austrii*, Kraków–Wrocław–Warszawa 1959.
- Gustawicz B., Maksymilian Siła Nowicki. 9 października 1826 – 30 października 1890, „Opiekun Zwierząt Domowych i Pożytecznych” 1890, nr 10, s. 153–160.
- Jegierek J., *Handbuch enthaltend die Gesetze, dann Erkenntnisse und Erlässe der obersten Instanzen und des k.k. Verwaltungsgerichtshofes betreffen die Jagdbarkeit den hierauf Bezug habenden Vogelfang, das Jagdaufsichtspersonale, die Wildschäden und Process- (Commissionsund Vertretungs-) Kosten dann das Fischereirecht in Österreich*, Wien 1885.
- Kallas M., *Historia ustroju Polski*, Warszawa 2005.
- Kieniewicz S., *Galicja w dobie autonomicznej*, Wrocław 1952.
- Kłodnicki Z., *Tradycyjne rybolówstwo śródlądowe w Polsce*, Wrocław 1992.
- Korzeniowski P., *Zasady prawne ochrony środowiska*, Łódź 2010.
- Krafft C., *Die neuesten Erhebungen über die Zustände der Fischerei in den im Reichsrathe vertretenen Königreichen und Ländern und an den oesterreichisch-ungarischen Meeresküsten*, Wien 1874.
- Lipiński A., *Prawne podstawy ochrony środowiska*, Warszawa 2000.
- Listy ze Sejmu (Projekt rządowy o rybolówstwie. Wniosek p. Tyszkowskiego), „Przegląd Sądowy i Administracyjny” 1880, nr 28, s. 229–230.

- Malec D., Malec J., *Początki polskiego ustawodawstwa ochrony przyrody. Wybrane zagadnienia* [w:] I. Skrzydło-Niżnik (red.), *Instytucje współczesnego prawa administracyjnego. Księga jubileuszowa Prof. zw. dra hab. Józefa Filipka*, Kraków 2001.
- Małecki M., *Wydział Krajowy Sejmu Galicyjskiego. Geneza, struktura i zakres kompetencji, następstwo prawne*, Kraków 2014.
- Nowicki M., *O stanie stosunków rybackich i prawnych w Galicji*, Kraków 1885.
- Nowicki M., *Ochrona rybom, odbitka z „Łowca”*, Lwów 1880.
- Nowicki M., *Ryby i wody Galicji pod względem rybactwa krajowego*, Kraków 1880.
- Peyrer C., *Fischereibetrieb und Fischereirecht in Österreich*, Wien 1874.
- Pijaj S., *Między polskim patriotyzmem a habsburskim lojalizmem. Polacy wobec przemian ustrojowych monarchii habsburskiej (1866–1871)*, Kraków 2003.
- Plaža S., *Starostwa galicyjskie 1868–1918*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Prawnicze” 1982, z. 97, s. 168–200.
- Radecki W., *Prawna ochrona przyrody a Natura 2000, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo*, Warszawa 2014.
- Radecki W., *Prawo o rybactwie śródlądowym. Komentarz*, Wrocław 1994.
- Radecki W., *Zarys dziejów prawnej ochrony przyrody i środowiska w Polsce*, Kraków 1990.
- Radecki W., Danecka D., *Ustawa o ochronie przyrody. Komentarz*, Warszawa 2018.
- Rozwadowski J., *Pamiętnik 25-letniej działalności Krajowego Towarzystwa Rybackiego w Krakowie*, „Okólnik Rybacki” 1904, nr 72, s. 213–254.
- Sommer J. (red.), *Prawne formy ochrony przyrody*, Warszawa 1990.
- Starzyński S., *Kodeks Prawa Politycznego, czyli austriackie ustawy konstytucyjne 1848–1903*, Lwów 1903.
- Stenograficzne sprawozdania z piątej sesji czwartego periodu galicyjskiego Sejmu Krajowego, Królestwa Galicji i Lodomeryi wraz z Wielkim Księstwem Krakowskim w roku 1882, 13 posiedzenie z dnia 27 września 1882.*
- Symonides E., *Ochrona przyrody*, Warszawa 2014.
- Szafer W. (red.), *Ochrona przyrody i jej zasobów*, t. I, Kraków 1965.
- Szafer W., *Z dziejów ochrony przyrody* [w:] W. Szafer (red.), *Skarby przyrody i ich ochrona: wiadomości z dziedziny ochrony przyrody*, Warszawa 1932.
- Witkowski W., *Historia administracji w Polsce. 1764–1989*, Warszawa 2007.
- Wittmack L., *Beiträge zur Fischerei des Deutschen Reichs sowie eines Theiles von Oesterreich-Ungarn und der Schweiz*, Berlin 1875.
- Wodziczko A., *Na straży przyrody*, Kraków 1948.
- Wodziczko A., *Ochrona przyrody jako nauka i jej potrzeby*, „Chrońmy Przyrodę Ojczystą” 1946, nr 1–2, s. 8–15.
- Wodziczko A., *Z dziejów ochrony przyrody* [w:] W. Szafer (red.), *Skarby przyrody i ich ochrona: wiadomości z dziedziny ochrony przyrody*, Warszawa 1932.
- Zajac E., *Prawo rybackie w Małopolsce*, „Gazeta Administracji i Policji Państwowej” 1928, nr 11, s. 966–972.
- Zamorski K., *Informator statystyczny do dziejów społeczno-gospodarczych Galicji. Ludność Galicji w latach 1857–1910*, Kraków–Warszawa 1989.



## THE 1882 GALICIAN FISHERIES LEGISLATION AS AN ELEMENT IN THE DEVELOPMENT OF THE LEGAL SYSTEM OF NATURE CONSERVATION

### Abstract

The article aims to analyse the 1882 Galician fishing legislation in terms of its significance for the development of legal nature conservation in Polish territories. The thesis asserts that these regulations, initially focused on enhancing fisheries, introduced innovative measures for the protection of aquatic resources and fish species, marking an important phase in the evolution of Polish nature conservation law. The paper examines the scope of legal provisions on fish stock protection, principles of ecosystem exploitation, and protective measures such as closed seasons and fishing method restrictions. The study applies dogmatic-legal and historical methods to determine the normative and socio-economic significance of these provisions. The analysis demonstrates that Galician legislation laid the groundwork for sustainable management of natural resources and influenced subsequent Polish legal solutions in nature conservation.

**Keywords:** Galician law, nature conservation, fisheries, water resources, legal history, fish protection